

Streszczenie rozprawy doktorskiej
pt.: „Udział pełnomocnika w polskim postępowaniu karnym”
przygotowanej pod kierunkiem
dr hab. prof. US Magdy Tarnowskiej-Sobeckiej i dr Marty Jasińskiej

Przedmiotem rozprawy doktorskiej jest problematyka dotycząca udziału pełnomocnika w polskim postępowaniu karnym. Instytucja ta jest wyrazem realizacji zasady kontradyktoryjności. Model prawa karnego procesowego, jego charakter i konstrukcja zostały określone przez zasady procesowe. Jako idee wiodące ustawodawca przyjął zasady: skargowości, legalizmu, jawności, prawa do obrony, prawdy obiektywnej, swobodnej oceny dowodów, kontradyktoryjności oraz równouprawnienia stron. Realizacja tych zasad sprzyja ochronie społeczeństwa przed naruszeniem określonych dóbr oraz uwzględnieniu uprawnień uczestników procesu, np. pokrzywdzonego do dochodzenia swoich praw przy pomocy pełnomocnika.

Przedmiot opracowania stanowi problematyka instytucji pełnomocnika w polskim postępowaniu karnym. Celem rozprawy jest wskazanie, czym ta instytucja się charakteryzuje, jakie podmioty mogą pełnić rolę pełnomocnika, ale też jakie pomioty mogą z pomocy pełnomocnika skorzystać. W rozprawie podjęto rozważania o czynnościach postępowania karnego, w których pełnomocnik może wykazywać aktywność. Instytucja została przedstawiona w świetle ostatnich zmian kodeksu postępowania karnego, co miało na celu wyraźne wskazanie ewolucji jej uregulowania w procesie karnym. Praca ma także na celu wykazanie, że instytucja ta jest niezbędna w pomocy pokrzywdzonemu przestępstwem.

Rozprawa doktorska składa się ze Wstępu, ośmiu rozdziałów merytorycznych i Zakończenia.

W rozdziale pierwszym omówiono pełnomocnika w kontekście historycznym, odnosząc się do zmian podejmowanych w zakresie tej instytucji. W poszczególnych podrozdziałach zajęto się przedstawieniem instytucji pełnomocnika w kodeksu postępowania karnego z 1928 r., 1969 r. oraz 1997 r. W podrozdziale 4 zostały scharakteryzowane zmiany dotyczące pełnomocnika, które nastąpiły po 1997 r. Szczególna uwaga została poświęcona ostatnim „dużym” nowelizacjom kodeksu, mianowicie tej z 27 września 2013 r., 20 lutego 2015 r. oraz 11 marca 2016 r.

Szczegółowe rozważania rozpoczęto w rozdziale drugim od analizy przedstawicielstwa procesowego, w którego ramy wpisuje się instytucja pełnomocnika. Na

początku zostały omówione zagadnienia ogólne, które stanowią punkt wyjścia dla rozważanej problematyki. Nie sposób bowiem analizować obecności pełnomocnika w procesie karnym bez poznania uczestników procesu i głównej zasady procesu karnego, z istnienia której działalność pełnomocnika wynika – zasady kontrydiktoryjności. Przedstawienie pojęcia i istoty przedstawicielstwa procesowego miało na celu wskazanie, że pełnomocnik pełni rolę takiego przedstawiciela. Ponadto dokonano głębszej analizy poszczególnych przedstawicieli procesowych: przedstawiciela ustawowego, obrońcy i pełnomocnika.

W rozdziale trzecim odniesiono się do pojęcia pełnomocnika na gruncie karnego prawa procesowego. Szczególna uwaga została poświęcona pełnomocnikowi jako przedstawicielowi strony, ze wskazaniem form pełnomocnictwa i odwołałości czynności przez niego dokonanych. W odniesieniu do ustanowienia pełnomocnictwa, można dokonać rozróżnienia na ustanowienie pełnomocnika z wyboru oraz ustanowienie pełnomocnika z urzędu. Zasadnym jest przedstawienie tych instytucji z punktu widzenia podmiotu, który ma być reprezentowany, mianowicie może on sam wybrać sobie pełnomocnika, a może także wnosić o jego ustanowienie z urzędu, jeżeli spełni określone w kodeksie postępowania karnego przesłanki.

Rozdział czwarty poświęcony został podmiotom uprawnionym do ustanowienia pełnomocnika. Rozważania otwiera analiza na temat definicji pokrzywdzonego, który na dalszy etapie postępowania może przybrać status oskarżyciela posiłkowego i prywatnego. Szczegółowe wskazanie tych podmiotów jest konieczne, ponieważ nie są to podmioty tożsame, a ich działalność może być wspomagana przez pełnomocnika. Podrozdział 4 odnosi się do pozostałych podmiotów uprawnionych do ustanowienia pełnomocnika, które pojawią się w kodeksie, ale także innych ustawach.

W rozdziale piątym skupiono się na podmiotach uprawnionych do wystąpienia jako pełnomocnik w procesie karnym. Na podmioty, które są legitymowane do wystąpienia w postępowaniu karnym w charakterze pełnomocnika wskazuje art. 88 kodeksu postępowania karnego. Na podstawie powołanego przepisu wyróżnić można adwokata, radcę prawnego lub radcę Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej jako pełnomocnika w procesie karnym. Charakterystyka tych podmiotów odbyła się zatem na gruncie ustawy – Prawo o adwokaturze, ustawy o radcach prawnych oraz ustawy o Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej. Podkreślić należy, że członkostwo Polski w Unii Europejskiej wywołuje skutek w postaci możliwości pełnienia roli pełnomocnika nie tylko przez polskich adwokatów i radców prawnych. Obywatele państw

członkowskich Unii Europejskiej także mogą świadczyć pomoc prawną, czego konsekwencją jest ustawa o świadczeniu przez prawników zagranicznych pomocy prawnej w Rzeczypospolitej Polskiej. Wskazane powyżej podmioty obowiązują tajemnicą zawodową, zasadnym więc było jej przeanalizowanie w kontekście działalności pełnomocnika w procesie karnym.

Problematyka udziału pełnomocnika w postępowaniu karnym pozornie może wydawać się oczywista, jednak w tym zakresie pojawiają się zagadnienia, które starano się przedstawić w niniejszej pracy. Jednym z nich jest rola pełnomocnika w postępowaniu przygotowawczym, wskazana w rozdziale szóstym, jego udział w postępowaniu dowodowym oraz przy przeprowadzaniu poszczególnych dowodów. Szczególny nacisk położono na wpływ pełnomocnika na złożenie aktu oskarżenia, głównie ze względu na konieczność sporządzenia i podpisania przez pełnomocnika subsydiarnego aktu oskarżenia.

Kolejny etap procesu – postępowanie przed sądem pierwszej instancji także wiąże się z udziałem pełnomocnika, co zostało przedstawione w rozdziale siódmym. Podejmowanych przez niego czynności można doszukiwać się zarówno przed rozprawą główną, jak i w czasie trwania rozprawy głównej. Działalność pełnomocnika jest zauważalna także przy prowadzeniu postępowań szczególnych – postępowania prywatnoskargowego i postępowania przyspieszonego.

Kwestią ciekawą, a zarazem poddawaną ciągłej ewolucji jest zagadnienie roli pełnomocnika w postępowaniu odwoławczym. W rozdziale ósmym przedstawiono czynności pełnomocnika w złożeniu wniosku o uzasadnienie wyroku oraz w związku z apelacją i zażaleniem. Zwrócono także uwagę na zmieniające się podejście do oceny czynności pełnomocnika w związku z kasacją i wnioskiem o wznowienie postępowania, gdzie ustawodawca po raz kolejny wskazuje na konieczność zastosowania przymusu adwokacko-radcowskiego.

Scharakteryzowanie pełnomocnika w przedstawionych schemacie pozwala na dogłębne poznanie jego udziału w procesie karnym i zrozumienie wszystkich aspektów czynności przez pełnomocnika podejmowanych. Tym też pokierowane były działania przy wyborze tematu analizy. Głównym celem takiego układu pracy jest odpowiedź na pytanie, czy instytucja pełnomocnika stanowi realizację zasady kontradyktoryjności i czy jest instytucją potrzebną.

Regulacja pełnomocnika w kodeksie postępowania karnego nie jest sformułowana w sposób wyczerpujący. Wielokrotnie kodeks odsyła do odpowiedniego stosowania

przepisów o obrońcy lub nawet przepisów procedury cywilnej, wskazując przez to, że instytucja pełnomocnictwa wywodzi się z postępowania cywilnego. Przepisy kodeksu słusznie jednak normują instytucję, zapewniając prawidłowy tok postępowania karnego.

Analiza tematu pozwoliła na wyciągnięcie wniosku, że pełnomocnik jest koniecznym elementem polskiego systemu prawnego. Pokrzywdzonemu, który najczęściej korzysta z jego pomocy, trudno byłoby uporać się z meandrami prawa bez obecności tego przedstawiciela procesowego. Nie należy jednak ulec złudzeniu, że instytucja pełnomocnika jest w pełni uregulowana i na takim stanie prawnym moglibyśmy pozostać. Istnieje jeszcze wiele jej mankamentów, które wymagają korekty lub chociażby przemyślenia ze strony ustawodawcy.

Instytucja pełnomocnika jest potrzebna. Jej dzisiejszy kształt jest skuteczny i spełnia swoją rolę. Choć wymaga jeszcze wielu badań, jest przejawem troski ustawodawcy i organów wymiaru sprawiedliwości o dobro obywateli, dobro osób pokrzywdzonych przestępstwem. Pozytywnie należy odnieść się do samej obecności pełnomocnika w postępowaniu karnym. Słuszną decyzję podjął ustawodawca o jego umiejscowieniu w procesie i określeniu jako przedstawiciela procesowego. Dzięki temu strona inna niż oskarżony może skorzystać z pomocy pełnomocnika. Pełnomocnika, czyli podmiotu fachowego, dysponującego szeroką wiedzą prawniczą i doświadczeniem w tym zakresie. Wobec zawichości przepisów prawnych, trudności pojawiających się w postępowaniu karnym, ocena danej sprawy z profesjonalnego, ale także obiektywnego punktu widzenia, jest w tym wymiarze niezwykle korzystna dla pokrzywdzonego.

W swej ogólnej konstrukcji instytucja pełnomocnika zasługuje na aprobatę. Choć w niektórych elementach wywołuje w doktrynie burzliwą dyskusję i nie zawsze w pełny sposób zapewnia ochronę pokrzywdzonemu, to pozytywnie należy ocenić jej zawarcie w kodeksie postępowania karnego i stopniowe rozszerzanie. Odnosząc się do tezy postawionej na początku pracy, należy uznać, że pełnomocnik jest instytucją potrzebną, instytucją, która niekiedy stanowi „ratunek” dla pokrzywdzonego i która istnieje po to, by stać na straży jego praw. Jest też wyrazem realizacji zasady kontrydiktoryjności i umożliwia prowadzenie sporu pomiędzy równouprawnionymi stronami procesu karnego. Choć istnieją jeszcze elementy, mimo licznych modyfikacji instytucji, które należałoby poddać rozważaniom i zasadne byłoby rozszerzenie czynności pełnomocnika, to w swej ogólnej postaci jest to instytucja korzystna i pozytywnie wpływająca na tok postępowania karnego, której działalność przyczynia się do wyjaśnienia wszystkich okoliczności sprawy, co stanowi podstawowy cel procesu.